KA KHASI READER — KLAS I

Ia

KI PRIMARY BAD BASIC SKUL

ha

Khasi bad Jaintia Hills

"TUTA, AI KHAW"

DA

U PRIMROSE GATPHOH

La mynjur kum ka TEXT BOOK na ka bynta ki Klas I ha ki Skul Rit ha Ri Khasi bad Jaintia Hills, Vide Government Orders No TAD/CON/29/54/55 dated 20th Feb., 1957 an the Asstt Inspector of Schools for Hills No T 1/66/265 dated 21st Feb 1967

(Revised and Enlarged Edition—1976)

Published by Mrs P Gatphoh

KA KYNTIEN LAMPHRANG

Na ki jingai jingmut jong ki lok bad ki jingkylla jong ki por, ngi la pynwan dur pat ia kane ka NINTH REVISED AND ENLARGED EDITION ban ia biang bad ka bor bad ka jingdonkam ki khynnah ha kine ki por mynta bad ha ki Skul Sara (**Primary Schools**) ha kylleng ka ri. Ki Nursery Rhyme bad ki Poem ba la pynlang ha ka kin pynbang ia ki khynnah ban spel ia ki naduh ba ki dang rit.

Ki Nonghikai ha Sor bad ha Nongkyndong ki sngewtynnad ia ki Kot Rit ba ngi la pynmih, namar ki ai jjngmut bad ki ktik ia ki jingpyrkhat ki khynnah ha ka rukom kaba ia dei bad ka jinglong jong ki bad ka ri.

KI JINGKILAN (**Exercises**) ba la ai ha kaba kut kawei pa kawei ka lynnong (**Lesson**) kin iarap ia ki khynnah ban minot bad ban kynmaw ia kawei pa kawei ka Lynnong. Ki Nonghikai ki lah ban pynlang shuh shuh la ki buit halor kine ki nuksa (**Examples**) ba la ai.

Ki don katto katne ki lynnong kiba phi lah ban pynialehkai da ki khynnah ha Klas. Tharai lada shim ia ka Lynnong kaba 15. Ong ba u A—un shim ia ka bynta jong u Khla, u B—un shim ia ka jong u Lyngdoh, bad u K--ia ka jong u Myrsiang. Ynda ki la lah pule bad sngewthuh bha ia la ki bynta, sa ai kin ia leh Khla, leh Lyngdoh bad leh Myrsiang ha Klas ha khmat ki para khynnah. Kane ka rukom kan pynsngewtynnad bad iarap ia ka jingkynmaw jong ki. Ka Klas kan don jingim bad lehse khyndiat ka jingiajam. Ka shong eh ha ka jingstad u Nonghikai. Kumno, katno bad lano un shah ia ki ba kin ia jam ia kmen khyndiat.

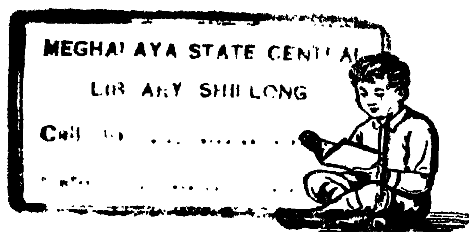
Ynda ki khynnah ki la lah pule bha ia kane ka kot, phin shem ba kin nym shitom shuh ban pule Khasi ha ki Klas kiba shaneng. Buh ia u khynnah ha ka nongrim kaba dei bad un nym shitom shuh hadien habud. Phud ruh ia ki jingpyrkhat jong u ba un nang ban jied bad ban iaid ha ka lynti ka jingim kaba dei ia ka lashai lashisngi jong u.

"Meirilang"
Jaiaw Langsning, Shillong - 2 — U PRIMROSE GATPHOH

Ninth Edition January 1976

Printed at the Ri Khasi Press, Shillong - 1

KI LYNNONG

1. KA KOT THYMMAI JONG NGA

Ko mei ba ieit eh jong nga, nga la kiew klas bad nga la kmen eh. Peit nga la thied kane ka kot thymmai. Ngan sumar bha ia ka ba ioh ka jot. Ka don shibun ki dur kiba itynnad, bad ki dak jong ka ki long kiba pyllun bad shai bha. Ha ïng jong ngi ruh ki don ki dur kiba itynnad ba i mei i wah ha kamra pdeng.

Nga ithuh bha ia ka dur u khla bad u myrsiang. U khla u long u mrad uba khlaiñ, uba dom bad uba itieng ban peit. Ki mrad rit ki sheptieng bad ki buhrieh ialade na u. U myrsiang pat u long u mrad uba sianti, uba bun buit bad uba shalak ki khmat. I mei i ju iathuhkhana ia ngi bunsien shaphang ki sim bad ki mrad.

Ha kper jong ngi ki don bun ki dieng soh khlaw. Ki paitpuraw, ki korklia bad ki sim rit ki wan puh soh man ka sngi. Ki ruwai sngewtynnad halor ki dieng. Ka tyngab ha ka por riewhadem ka shait wan puh riewhadem na kper jong ngi. Ka kem ia ki khun syiar ba rit bad ka pyniap ia

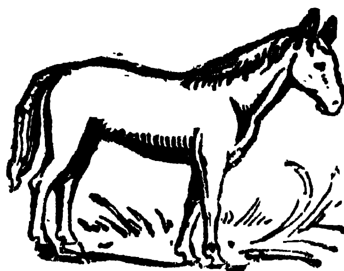
ki. Bunsien nga iohi ba ka wan tuh pylleng na sem syiar ki briew. Nga beh ia ka man ka sngi.

Ngan pyrshang ban kynmaw bha ia ka dur jong ki sim bad ki mrad baroh kiba nga iohi. Ngan pyrshang ban thoh dur ia ki ha ka sleit jong nga man ka sngi. Nga nang ban thoh dur ia u pathaw, u klong bad u sohkhia ha ka sleit jong nga. Ki hikai ia ngi ban thoh dur bad thoh jingthoh ha klas barabor.

I papa i don ka kor shon dur kaba itynnad. I ong, lada ngi leh tipsngi in sa shon dur ia nga bad ia i hep. Nga kwah ban long u nongthoh dur bad u nongpule kot uba stad. Ngan minot bha naduh mynta.

KI JINGKILAN: Spel dak, ne, thoh ia kine ki ktien:— thymmai, itynnad, kamra pdeng, myrsiang, khlaiñ, sianti, buhrieh, shalak, shaphang, iathuhkhana, riewhadem, thoh dur, sohkhia, tipsngi, pylleng.

Ka tyngab ka long ka sim kaba kumno? U myrsiang u leh aiu mynmiet? Hangno phi wah ia ki dur ha ki ïng jong phi?

2. KI DAK JINGKHEIÑ

1. Wei, Wei, Wei,
U Khla u jngi ha thwei.
2. Ar, Ar, Ar,
Ka rkhie iap ler ka dykar.
3. Lai, Lai, Lai,
Ba um ioh kem kulai.
4. Saw, Saw, Saw,
U sdang ban khwai khasaw.
5. San, San, San,
Sha lum u kynthih bran.
6. Hynriew, Hynriew, Hynriew,
Ba wan tong um ki briew.
7. Hynñiew, Hynñiew, Hynñiew,
U dom ba wiar u ksew.
8. Phra, Phra, Phra,
U phet,—ki pait ki khra.
9. Khyndai, Khyndai, Khyndai,
Hangta, khadduh khadwai;
10. Shiphew, Shiphew, Shiphew,
Kyndit, u jah shapoh ram-ew.

3. I TUTA RIT BAD I KHYNNAH

TUTA: Nga sngewsih eh ba phi teh kynjri ia nga hangne bad miet bad sngi. Sngewbha seh pyllait noh ia nga. Nga kwah ban her sha la ki lok ha khlaw. Ngam juh ban shong bad phi hangne. Balei phi pynlong mraw ia nga kumne?

Khmih, U Blei U ai ia nga kane ka sopti sner jyrngam kaba itynnad, bad nga phong ia ka bad tlang bad lyiur. Hapoh jong ka ngam tieng ia ka khriat ne ka shit. Ha khlaw nga sib sohot bad bam sohjri katba mon. Nga sum, nga sad, nga bta khmat ha ki um ba sngur. Nga thad sngi bad shong halor ki dieng ha ban da rkhiang. Nga pynbeit la ki sner bad nga sleh umphniang shuwa ba ngan her kylleng.

KHYNNAH: Tuta ba ieit jong nga, balei phi ud phi khih pisa kumne? Da lade hi nga ai soh, nga ai kait bad nga ai khaw ia phi man ka sngi. Ar sien shi sngi nga kylliang um ba phin sum bad phin dih. Ngam kwah ba phin her sha khlaw ba ioh phin iap mynsaw. U 'la-thap-sim, ka miaw-khlaw, u kbeit bad ka

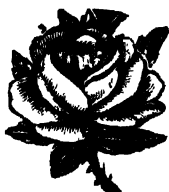
'lieng-jathang kin kem bad kin pyniap ia phi. Ynnai! shong bad nga, hangne phin suk phin saiñ.

TUTA: Shisha phi leh ieit leh sbun ia nga katba phi lah, hynrei ngam don jingsuk satia hangne. Nga don shibun ki lok ha khlaw; ngi her kynhun kynhun, ngi kmen, ngi rkhie 'kak-kak', ka win ka khlaw. Hangne phi hikai kren, "Tuta, ai khaw, Tuta ai khaw". Nga pait ki shkor: phi thlia ia nga; nga sngew salia. Teng teng phi dom bad leh dukhi. Pyllait ngan her noh sha la i lok Tuta Bamon. Ngam treh shong mraw bad phi hangne.

KHYNNAH: Tuta ba rit ba ieit jong nga, nga sngewsih eh namar jong phi. Mynta ngan law da la ki kti ia u kynjri ba teh ia phi. To im laitluid ha khlaw. To im tymmen shong prah. Nga ruh ngam kwah ba phin long mraw. To khie leit suk sha la ki lok ki jor. Tata-Tata, ho!

KI JINGKILAN: Thoh ia kine ki ktien:— pyllait, jyrngam, sngur, umphniang, sohjri, mynsaw, khlieng, mynsiem, rkhiang, laitluid.

Pyrthuh kumno ki pah ki sim haba ki her. I tuta rit iba sdien khongpong da ki kjat haba i thiah, ki ong i Tuta Bamon. Balei ba i tuta im juh bad i khynnah rit? Balei i khynnah rit i pyllait noh ia i? Shano i tuta i her?

4. PHUH-PHUH KO SYNTIEW

Phuh-phuh ko Syntiew, balei ba mem phuh?
Ngan phuh da kumno ba wan bam u Masi.
Balei ko Masi ba Me bam ia u Syntiew?
Ngam bam da kumno bym don Nongsharai.
Balei ko Nongsharai, mem sharai ia u Masi?
Ngan sharai da kumno,
Bym don ba ai Ja, bym don ba ai Jhur.
Balei phim ai Ja, balei phim ai Jhur?
Bym don ba dung Kba, bym don ba peh Khaw.
Balei phim dung Kba, balei phim peh Khaw?
Bym don ba thaw Thlong, bym don ba thaiñ Prah.
Balei phim thaw Thlong, balei phim thaiñ Prah?
Ba jur eh u Slap, ba jur eh ka Lyer.
Balei keiñ ko Slap, balei keiñ ko Lyer,
Ba phi wan shoh, ba phi wan ther?

Ba pah eh ka Khroh, ba ruwai eh ka Jakoid:
Balei keiñ ko Khroh, balei keiñ ko Jakoid,
Ba phi khroh ia u Slap, ba phi ruwai ia ka Lyer?

Ngim khroh da kumno, ngim ruwai da kumno,
Ba la poi ka Pyrem ban khie lung ka Pyrthei.

KIJINGKILAN: Thoh ia kine ki ktien:— nongsharai, lyer, thaiñ, pyrthei, thlong. Mano ba bam ia u syntiew? Haei ngi dung kba? Daei ki thaiñ shang? Ki jakoid ki pah kumno? Phi nang ban rynsied jakoid? Balei u masi u wan bam ia u syntiew? Balei u nongsharai um sharai ia u masi? Mano ba khroh ia ki jakoid? Mano ba khroh ia u slap bad ka lyer? Ha kano ka por ka pyrthei ka khie lung?

5. U KHYNNAH BAD I WAH DUIT

Uwei u khynnah u shu ieng slem slem harud iwei i wah duit. Uwei u pamen uba dei iaid lynti nangta, u la kylli, "Balei hep phi shu ieng bieit kumne? Phim lah ban jam sha shiliang?"

"Ngam lah balei" la jubab uta u khynnah, "tang ba ngam kwah ban pynshitom ia lade. Ngan ap haduh ba kan da tuid lut kane ka um, nangta ngan sa jam sha shiliang da ki kjat kiba rkhiang. Ngam kwah ba ngan jhieh, ngam kwah ba ngan khriat."

"Wow, ko hep, phi la bieit sat!" ong u pamen: "Phin ap hangne baroh shi sngi, baroh shi miet bad baroh shi rta, hynrei ine i wah rit in nym rngat satia. In shu tuid sa tuid kumne shi kumne khlem sangeh."

"Pamen," la ong u khynnah, "ngam sngewthuh balei phi ong kumta?"

"Ko khun hep," la ong biang u pamen, "nga la im tymmen bad nga la phuh ñiuhlieh haduh katne, pynban ngam ju kynmaw ba ine i wah rit i la rngat wat tang shiwat. Kumne i shu tuid sa tuid naduh hyndai hynthai. Katba nga tip, ka wah bad ka por kim ju ap iano iano ruh. Ki mareh sa mareh khlem sangeh sha duriaw bah duriaw san."

"Pamen kynrad," la ong u khynnah, "khublei shibun." "Nga kitram shibun na ka jingstad bad jingshemphang jong phi; nga ruh ngan nym sangeh bieit shuh. Ngan jam bran bran sha shiliang bad ngan pyndep la ki kam ki jam. Mynta ngan shu ngeit bad kohnguh, lehse hadien hadien ngan sa sngewthuh."

Kumta de u la jam sha shiliang bak bad u mareh sha la ki kam ki jam.

KI JINGKILAN: Balei u khynnah u ieng harud wah? U pamen u ong kumno shaphang kata ka wah? Ki wah rit hajan shnong jong phi ki ju rngat? Phi la ju iohi ia kano kano ka jingkieng kaba heh? Iathuh kyrteng ia ka wah ba phi ju leit sait jain? Shano ki wah baroh ki tuid? Balei ka wah bad ka por kim ju ap iano iano ruh?

6. I KHNAI BAD KA MIAW

(A) I KHNAI

1. I Khnai ba rit,
I pah jit-jit;
Shata te kliaw,
Ka peit ka miaw.

2. Te na kyndong,
Ia Ka i ong;
"Phi wan khmih kai
Ia nga i Khnai?"

3. "Ha-ha! Hi-hi!"
I thab ki kti;
"Ba phin bam doh,
Ia nga phim ioh!"

4. "Hi-hi! Ha-ha!"
I rkhie sngewbha;
Kumta ka Miaw
Ka leit noh thiaw.

KI JINGKILAN: Kumno i khnai i pah? Shano ka peit kliaw ka miaw? Balei i kren ia ka miaw na kyndong? Balei i rkhie sngewbha? ***Phi la ju iohi kumno ka miaw ka pynshad khnai? Bit ne em ban lehbeiñ ia ki mrad kiba rit?***

7. KA DYKAR DOM RIANG

Phi la ju iohi dykar ne em? Ka dykar ka im ha ki wah ki bir bad ki pung. Ka sngewbha eh ia ki jaka pung ktieh. Ka lah ban im ha ryngkew bad hapoh um. Ka par da ki kjat bad ka lah ruh ban jngi. Ka don ka khlieh kaba rit bad ka buhrieh ia ka hapoh la ka knup. Ka sei la ka khlieh bad ka bam da ka shyntur bad ki bniat. Ka long ka jingthaw kaba eh mynsiem, bad ki bym nang kim lah ban pyniap kloi ia ka. Ka doh jong ka ka khih wat haba la ot bad shet ha ding.

Shisien ha kawei ka por la don kawei ka dykar kaba la shong suk shong sain ha kawei ka pung ri dohkha. Hynrei, kyndit kynsan ka la iohsngew ba la wan ki nongbeh jar ban tong dohkha nangta, bad ka la sheptieng ym don pyrthei shuh. Kumta ka la leit kyrpad ia ki Radha khlaw kumne:

"Ko lok ba ieit, ki nongbeh jar kin sa pynrngat ia kane ka pung bad kin sa kem lut ia ki dohkha baroh. Nga sheptieng ioh kin kem ia

nga ruh lang bad ki. Sngewbha rong noh ia nga kloi kloi nangne. Lada phim iarap te nga la iap."

"Ñiuma," la ong ki Radha, "tang ba phi dei ban shu kohnguh katba ngi ong. Phi ruh phi dei ban iarap ia lade. Dait skhem na pdeng jong une u dieng. Kbum khop la ka shyntur bad wat kren shi kyntien ruh. Ngin rah ia phi na ki tduh jong une u dieng."

Kumta ki la rong ia ka dykar sha suiñ. Kumno re kumno uwei u khynnah shnong u la iohi ia ki bad u la pyrta ia la ki lok, "Peit shatei! Peit shatei! Ki Radha ki rong ia ka dykar!" Ki khynnah baroh shi shnong ki la ia mih bad ki la ia pyrta lang: "Pynhap ia ka dykar! Pynhap ia ka dykar! Ngin thang doh ia ka!"

Ka dykar ka la bitar lep bad kam lah sngap shuh. Ka la ang la ka shyntur bad ka la mai ia ki: "Khynnah runar! Bam da u dpei! Bam da u dpei!"

Mar kumta hi ka la hap iar-ly-iar halor u mawsiang bad ka la phret lyngkhot lyngkhai. Kam shym la kohnguh ia ka jingsneng ki radha, kumta ka la iap. Kynmaw, wat ju ang la ka shyntur haba phi bitar.

KI JINGKILAN: Pyni kumno ki rong ki radha ia ka dykar sha suiñ. Balei ka hap na suiñ? Balei ka dykar ka sheptieng ban shong ha ka pung ri dohkha? Kaei ka bir? Ngi dei ne em ban kohnguh ia la ki nonghikai bad ki kmie ki kpa? Phi la ju iohi ia ka jar tong dohkha?

8. I KHNAI BAD KA MIAW

(B) KA MIAW

1. Te na ba rieh,
I sei ka khlieh;
Ia ka i peit,
Shano ka leit.

2. Harud ka dpei,
Ka shong marwei;
Ka khapbrip khmat,
Ka ong artat:

3. "Ko khnai ba rit,
Sa wan la-syit;
Ynda phi thngan,
Wat pep ban wan.

4. "Kane ka ja,
Ki shiah Dohkha,
Ki Khor ki Khriam,
Ba phin ioh riam.

5. "Ba phi raikhoh,
Ia phi nga khroh:
Khnang ba phin sngaid,
Bad ba phin syaid."

KI JINGKILAN: Balei i khnai i sei la ka khlieh? Balei ka miaw ka khapbrip khmat? Harud dpei ka ioh jingbam aiu? Balei ka khroh ia i khnai? Spel ia ki dkhot 3, 4 bad 5.

9. KI SYNTIEW

Ha ka por pyrem ki syntiew ki skud ha ki kper, ki phyllaw, ki lum bad ki khlaw ha kylleng ka ri ki phuh itynnad ha la ki dur bad ki rong kiba pher ba pher.

Ki don bun jait ki tiewdieng ha ka ri jong ngi. Ki im da kaba shu sohbah ha ka met ki dieng bah. Ki pynim ia lade da kaba shu kjit jingbam da ki thied jong ki na ka met ki dieng bah ba ki snoh. Ki briew ki jer ki kyrteng kiba sngew tynnad bad kiba pynwiat samrkhie: ia une ki ong u tiew mationg, ia utai ki ong u tiewlyngskaw, bad ia utai tai ki ong u tiewtdong-miaw, bad ia utai tai hangtai pat ki ong u tiewshira-mithai. Kiba bun na ki tiewdieng kim don jingiwbih.

U rose, ne u tiewkulab, u long u syiem hapdeng ki syntiew. Ki don bun jaid ki tiew kulab. Ki don ki dieng tiewkulab kiba pur

bad ki bym pur. U don ki shiah kiba nep kum ki khuwai baroh shi met haduh ki tnat bad ki sla. Kumta ym ju don u tiewkulab ba khlem ki shiah.

Hyndai la don kawei ka syiem kaba bhabriew eh ha ka nongbah Delhi. Ia ka ing syiem jong ka la thung baroh sawdong da ki tiewkulab kiba iwbih tam ha ka pyrthei. Man ka sngi ka pynitynnad bad pyniwbih ia ki kamra baroh da ki tiewkulab na kper jong ka. Ha kawei ka por ka syiem ka la kum klet shi dabor heh ki tiewkulab ba la phuh bad iwbih bha bad ba la pdem hapoh um. Hadien bun sngi ka la kynmaw bad ka la leit jngoh ia ki. Ka jingiwbih kata ka kamra ka la pynlyngngoh ia ka. Ha sla um jong kata ka dabor ka la iohi khyndiat ka umphniang kaba per. Ka la sei la ka rumar bad ka la khur ia ka. Wow, ka jingiwbih kaba la keiñ noh ! Da ka jingkmen ka la leit iathuh ha u Patsha ia kata ka umphniang tiewkulab ba iwbih bad kordor eh.

Haba phi iaid sha lum sha khlaw pyndonkam la ki khmat ban iohi ia ki syntiew ki skud. Hyndai ki don bun ki briew kiba stad ha la ka rukom im bad ka por. Ki pyndonkam bha la ki khmat bad ki shkor. Pyrshang ban kynmaw ia kine ki kyrteng syntiew ha klas, bad wad ia ki sha lum sha wah haba phi iaid kai. Une u tiewlasubon, une hangne u tiewtyrkhang, une hajan u tiewlapongnai, une uwei pat u tiewpathai khubor bad utai hangtai marwei ha ka jaka ba tngen u dei

u Tiewdohmaw laiphew-na-ar jingmut; ki ju sin ieit da kane ka kyrteng ia u riew khraw pyrkhat ne proh jabieng.

Ha ka por synrai ka khuid ka bneng bad ka lyer ka iwbih shi rukom. Da ki hajar ki thapbalieh bad ki ngap rong um syntiew ki her bad ki ia boi ha shnong, ha lum bad ha khlaw. Ki wad ban kjit ia ki um syntiew ba thiang ban leit rah sha la ki khun ba dang lung.

KI JINGKILAN : Thoh ia ki kyrteng ki tiewdieng ba phi tip. Uei u tiewkulab ? Ka syiem ka la iohi aiu ha ka dabor ? Iathuh ia ki jaid syntiew ba phi tip kyrteng ? Ki syntiew aiu phi thung ha phyllaw ïng jong phi ? Uei u syntiew ba phi ieit eh ? Kiei ki kyrteng ki thapbalieh ba phi tip ? Kumno ki sin ieit ia u riew proh jabieng ?

10. I KHNAI BAD KA KA MIAW

(K) I KHNAI

1. I ong i Khnai,
"Nga te ngan nai !
Bret sha khyndew,
Un bam u ksew.

2. "Doh Thli doh Tham
Te ngam ju bam:
Ruti, Makhon—
Kyrhai nga don !

3. "Ha skum ba syaid
Nga bam kyrngaid :
Hangta nga thiah,
Ha ban da ngiah.

4. "Hi-hi ! Ha-ha !"
I rkhie sngewbha;
"Ha-ha ! Hi-hi !"
I thap ki kti.

5. I ruwai i siaw,
Hynrei ka Miaw;
Ka jew mynsiem
Ha ïng u Syiem !

KI JINGKILAN : Balei i khnai i rkhie sngewbha ? Kiei ki jingbam ba i don kyrhai ? Balei ka miaw ka jew mynsiem ? Phi la ju iohi skum khnai ? Balei u 'nai-piahlang u dam u rit ki khmat ?

11. U DIENGSOH ÑIAMTRA

Baroh ngi tip bha shaphang u soh ñiamtra. Ki ong, hana, ba ngi ioh symbai nyngkong na Lyngkapuri, ha ka por ba ialeh thma u Ram bad u Rabon. U long u soh uba itynnad ban peit halor u dieng bad uba thiang ban bam ha ka shyntur. Une u jaid diengsoh u long bad u im bha ha kylleng ka ri. Hynrei u kham bha eh ha ki thaiñ ri War ha kjat ki lum Khasi bad Jaintia bad ha ki jaka ba markhap ri Thor. Hangno hangno ba une u diengsoh u mih u pynphuh pynphieng ia ki shnong bad ki lum ki wah. Ki thung da ki spah bad ki hajar tynrai shi ïng shi ïng bad ki thung ñiar bha ia ki khnang ba kin suk ha ka por pynkhuid bri bad kheit soh. Man ka snem ki pynkhuid bri da kaba pom ia ki dieng kiba wit bad kiba kah sngi kah lyer. U diengsoh u pang bad um ai soh bha haba : · iehnoh khlaw ia u kumto. Ki trai bri ki sh ‘ieng ia ka jingpang iap-khlam ki diengsoh bad ki khot ia ang ‘*ka iap-tram*’. Shisien ba

kane ka jingpang ka wan ka pynduh ia ki diengsoh baroh shi bri ne shi shnong.

Nyngkong ki bet ia ki shyieng ha ki persara bad ynda ki la kham san ki rat tynrai bad ki leit thung pat ia ki sha ki kper bad ki bri. Ki ai soh ia ki trai ynda ki la dap kumba shiphew ne khadar snem ka rta. Haba ki biang ka sboh bad ka jingsumar ki iai seisoh man ka snem haduh ba kin da tymmen bha.

Ka snep u soh ñiamtra ka lam sat byrngiang bad ki khñiang kim nud dait thala ia ka. Uwei u soh u don kumba shiphew ne khadwei tylli ki symboh. Hapoh ki symboh ki don ki pla umsoh kiba shyltoiñ bad kiba rit khria khria ryngkat bad kumba saw ne san tylli ki shyieng. Ki briew ki lúm bad ki sumar bha ia kine ki shyieng.

Ki die bad ki pynkit ia ki soh ñiamtra sha ki ri kiba jngai da ki motor, ki liengum bad ki liengsuiñ. U soh ñiamtra u long ka spah bah jong ki briew jong ngi

Ka umsoh ñiamtra ka long ka jingdih kaba bang bad kaba pyntngen bad pynjah sliang ha ka por lyiur. Ki khem umsoh da ki kor bad ki khleh dawai ba kan nym sniew. Nangta ki set ia ka ha ki bilor bad ki die ia ka sha kylleng ki ri. Ki nongpang ki sngewtynnad bad ki pyndonkam bha ia ka. Da kane ka rukom ngi lah ban ioh umsoh baroh shi snem. Wat ia u snep soh ñiamtra kim pynlehnohei shuh mynta. Ki

shet pynthiang ia u bad ki pynlong jingbam tah sha tah ruti.

KI JINGKILAN: Katno symboh u soh ñiamtra u don ? Nangno ki ioh symbai nyngkong eh ? Ha kino ki jaka u kham long bha eh ? Balei ki thung ñiar ia u ? Haba bha ka jingsumar u ai soh haduh katno snem ? Kaei ka jingpang kaba ki trai bri ki sheptieng eh ? Ka shnong ka i kumno haba don ki dieng soh ? Balei ki khñiang kim nud dait thala ia u soh ? Kumno ki pynkit ia ki soh sha ki ri kiba jngai ? Kumno lah bun pyndonkam ia ka umsoh baroh shisnem ? U diengsoh ain uba ia syriem eh bad u diengsoh ñiamtra ?

12. I TUTA BAD I KHYNNAH RIT

(A) I TUTA

1. Nalor u skong
   Ha sngap i ong,
   "Tuta Ai Khaw !
   Tuta Ai Khaw !
2. "Ha khmih shane,
   Nga don hangne ;
   Thir-thir nga her,
   Khlem wit ki sner."

KI JINGKILAN: Ka tuta ka bam da ei ha khlaw ? Ki briew ba ri tuta ki ai bam da ei ? Ka khmut ka tuta ka long kaba kumno ? Spel baroh ar tylli ki dkhot.

13. KA RI JONG NGA

Kane ka dei ka ri jong nga, namar ia nga la kha bad pynsan pynrangbah ha ka. Nga ieit eh ia ka namar kam long ka ri kaba shit ne khriat eh. Nga donbok eh ban im kum ha kane ka ri kaba itynnad, kaba pyngngad bad kaba koit ba khiah. Ki ong, sawdong pyrthei ym don kat ka. Ka long ka ri jong ki lum, ki wah bad ki them. Ki dieng ki siej ki im bad tlang bad lyiur. Ki kpa tymmen jong ngi ki long kiba sian bad kiba stad. Kim ju pom ne pynduh kai ia ki khlaw. Ki hikai ia la ki khun ki ksiew ban sumar ia ki 'law-kyntang ha kylleng ka ri. Ki tip ba ki dieng bad ki khlaw ki long ka spah jong ka ri ha ka pateng jong ki, bad ki khun ki ksiew jong ki.

Ka khyndew ka long kaba seisoh. Ngi lah ban rep bun jaid ki jingbam ha ka. Ngi lah ban rep kba, rep phan, rep soh, rep jhur

katba mon. Ha kine ki sngi kat sha ba ngi iaid ngi iohi ia ki pynthor kba, ki brisoh bad ki kper jhur ba bun jaid. Kiba bun na ki briew jong ngi ki im bad ki bsa ia lade da ka rep ka riang, ne, ri syiar, ri blang, ri sniang, ri masi.

Ka pyrthei ka la nang shai bad ka ri jong ngi ka la nang kiew. Ki skul bah jong ka rep ka riang, ka khaï ka pateng, ka thaw ka woh, ka ri jingri jingdub kin sa nang mih ter shi ter. Ngim lah ban im khlem da trei da la ki kti ki kjat kum ki kpa tymmen jong ngi. Na ei ngin ioh kam lymda ma ngi hi ngi thaw kam.

U dewiong, uba ki iathuhkhana ba la kylla na ka snam ka rakot, u don ha ki katto katne ki jaka ha ka ri jong ngi. Phi la ju iohi ia ki par dewiong ? U dewiong u shong syrtap syrtap shapoh khyndew. Ki briew ki dei ban tih jylliew bad ban krang krem ban ioh ia u. Ki par dewiong ki long kiba dum bad dei ban thang sharak bad miet bad sngi. Bunsien ki nongtrei ki dei ban par bad kti bad kjat ban tih bad ban lum ban lang ia ki. Dei ban kit da ka bor met ban sei ia u shabar. Ngi pyndonkam ia u dewiong ha kaba syaid ding ne shet jingshet. Ka tdem dewiong ka long kaba iwkhong bad kaba pynsniew ban ring mynsiem.

Nalor ki par dewiong, ki ong, ba don ki par ksiar, ki par tama, ki par mawshun bad ki par umphniang.

Ia u mawshun ki thang shi jaka ha kawei ka dpei ding kaba heh kaba ki khot ka "*pajua*". Ynda ki la thang ki wieh ia u ha ka um bad u kylla shun. Ngi pyndonkam ia ka shun man ka sngi. Hyndai ki kpa jong ngi ki sain nar na u kynja mawnar. Ki thaw wait, súm, tari, mohkhiew, sdie, bad kiwei kiwei de ki tiar nar ba ki donkam.

Ki don katto katne tylli ki kshaid kiba heh bad kiba jrong ha kane ka ri jong ngi. Ha ki por mynta ki pyndonkam ia ki kshaid ha kaba pynshad ia ki shalyntem jong ki kor ki bor ki bymlah pynkhih da ki briew. Ka jingpyntyllun jong ka um ia ki shalyntem bad ka jingpynkhih ia ka enjin (*ka kor trei*), ka pynmih ia ka ding elektrik kaba ngi ong ka ding-pyrthat ne leilieh.

Ha sor Shillong bad kiwei kiwei de ki shnong ba kham heh ha ka ri jong ngi ki la bun kiba thang sharak da ka elektrik. Da ka elektrik ngi lah ban leh bun ki kam. Ngi lah ban shet jingshet, syaid ding, dung bad peh kba, tar dieng, phah khubor bad leh bun ki kam kiba phylla. Shisha ka long ka shakri kaba bha, hynrei ka lah pat ruh ban long ka kynrad kaba mynsaw tam.

Ka dawa ka jingminot bad jingshongskul kaba paka ban sngewthuh bad nang ban pyndonkam ia ka. Ym slem shuh ba ka ri jong ngi kan sa

ioh elektrik ban pynshai bad pyntrei ha ki dukan treikam bad ki shlem ka thaw ka woh jong ngi ha kylleng ka ri.

KI JINGKILAN: Ki rep aiu ha ka shnong ong phi? Iathuh ia ki kyrteng jong ki jhur ba ki rep? Kiei ki jingri ba ki briew jong phi ki sngew tynnad ban ri? Phi ri syiar ha ïng jong phi? Ki par dewiong ki long kiba kumno? La poi ding elektrik ha shnong jong phi? Ka kshaid ka pyntyllun bad ka pynkhih ia kiei? Phi sheptieng ia ka leilieh? Ka elektrik ka long ka shakri bad ka kynrad kaba kumno? Kaei ka waitlam u Kui?

14, I TUTA BAD I KHYNNAH RIT

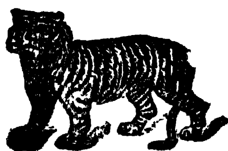
(B) KHYNNAH

1. "Hiar noh na Dieng,"
Ioh kem ka Khlieng;
Wat her sha Khlaw
Ba phim ioh Khaw."

2. "Ngan wah ha jrong,
Hangta phin shong:
Ka Miaw kam lait,
U Ksew um dait."

3. "Tuta ba rit,
U Khaw pyrsit
Une kyrhai,
Te wat khuslai."

KI JINGKILAN: U khaw pyrsit u long uba kumno? Ka miaw ïng ka ju kem sim ne em? Ha shnong jong phi ki ju dung kba ne em? Phi nang ban dung kba?

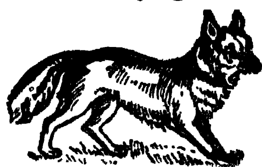
15. U KHLA U LYNGDOH BAD U MYRSIANG

Uwei u Khla u la ngat ha ka jingriam u khun bynriew. U la kyrhuh bad u la ksaid baroh shi miet, hynrei um lait satia. Dang step u la iohi ia u Lyngdoh, bad u la kyrpad, "Ko Lyngdoh, sngewbha seh pyllait ia nga na ka ne ka jingriam." U Lyngdoh u la sngew synei bad u la pyllait ia u.

U Khla: "Mynta nga la lait. Ngan bam doh ia me."

U Lyngdoh: "Kumno ko Khla men bam ia nga uba la pyllait im ia me?"

U Lyngdoh u la iohi ia u Myrsiang bad u la ong, "Ko' Ñi' Siang ale seh bishar lem ia ka kam jong ngi. Une u Khla u ong ba un pyniap ia nga te."

U Myrsiang: "Em. Nga kyrkieh eh. Ngam don por ban korbar ia ka kam kiwei. To ia i hi shato!"

U Khla: "Ko 'Um 'Siang, ale seh tang jing-jang te!"

U Myrsiang: "To, jaid ba phi la khot eh ma phi. Ngan shu wan bishar muk-mak."

Hangta u Khla u la mudui ba u Lyngdoh u riam ia u. U Lyngdoh pat u la kynnoh ba u Khla u haram ia u. Kumta shi kumta ki ia mudui kylliang kylliang.

U Myrsiang: "Ngam sngewthuh sngewthaw ka dei ka jongno, ka lait ka jongno. To shu ia pyni noh da ki kam. Ma me Lyndoh, pyni kumno me riam ia i 'Um 'La ba pli!"

U Lyngdoh u la phnieng ia ka jingriam bad u la ong: "Kumto keiñ 'Ni 'Siang ki riam Khla."

U Myrsiang: "Me u khun bynriew uba dakait shisha shisha. Haw rung seh 'Um 'La, ngan tang iohi kumno phi ngat."

U Khla: "Ñiuma. ngan rung. Tang ba law noh khala khala, ho 'Um 'Siang!"

U Khla u la rung bad ka jingriam ka la khap khak ia u. Hangta u Khla u lynñiar: "Wow-o-Wow! Nga la iap! Pyllait kloi 'Um 'Siang! Ngam don pyrthei shuh!"

U Myrsiang: "Me la ngat, — kok-khai! Nga la iohi ia ka jingsarong jong me. Men dep hangto! Ale keiñ Lyngdoh ngin ia leit noh sha la ki kam ki duk. Ym dei ban isynei ia uba haram, ai un dep hangto!"

Kumta de ki la ia leit noh baroh ar ngut sha la ki kam ki duk.

KI JINGKILAN: Mano ba pyllait ia u Khla na ka jingriam? Balei u Khla u mut ban bam doh ia u Lyngdoh? Kumno u Khla u la pyrta haba u la ngat pat ha ka jingriam? Balei u Myrsiang bad u Lyndoh ki ia phet noh? Balei kim isynei ia u Khla?

16. I TUTA BAD I KHYNNAH RIT

(K) I TUTA

1. "Phi teh kynjri
Bad miet bad sngi;
Ki kjat ki jngem,
Ki khmat ki stem.

2. "Ki syiar ba rit,
Ki bam pyrsit :
Nga bam soh khlaw,
Ngam bang u khaw,

3. "Tiew lasubon
Hangne phim don;
U soh u pai,
Ne syntiew kwai.

4. "Dei tang ha khlaw,
Ka khmut ka saw;
Da ka nga khoh,
U kwai u soh.

5. "Ki um sangam,
Ki sner jyrngam;
Ki don ha khlaw,
Ki soh ba saw.

6. "Shata ngan her!"
Te thiaw ka her;
"Tuta, Ai Khaw!"
Ka klet ha khlaw.

KI JINGKILAN : Balei ka khmut ka tuta ka saw? Ka klet aiu ynda ka la her sha khlaw? Phi ju leh bein ia ki sim? Hangno ki sim ki buh skum? Spel ar tylli ki dkhot shi sngi shi sngi.

17. KA SOHRA

Ka Sohra ka long kawei na ki shnong kiba itynnad tam ha ri jong ngi. Sawdong jong ka ki don ki lum, ki them, ki lyhuh, ki ranab, ki sharing, ki synrang, ki kshaid, ki khlieh riat, ki khlaw bad ki madan iaid kai ba pyngngad Naduh hyndai ki kmie ki kpa ki hikai ha la ki ïng ki sem ba ki khun ki kti jong ki kin iaid tip briew, leh donburom bad kren donakor ha ïng ha sem, ha lynti ha syngkien bad ha iew ha hat. Kumta ki bar shnong bar hima ki ju khot ia ka ka shnong tip briew tip Blei, tip burom bad tip akor.

Ha ka por ba rang bad ba shai bha ka bneng ki khynnah bad ki samla ki iaid kai ha ki madan bad ki shang ia ki khlaw bad ki phud wah ban kheit syntiew bad khar sohot. Kiba kham san ki rah la ki ryngwiang bad kieng la ki rúh ban leit khwai sha ki wah bah bad ki wah rit. Ki bam ja song halor ki pyntha mawsiang bad ki dih um na ki pung bad ki shyngiar. Ki sait

jain ki sum ki sleh ki ruwai ki kmen baroh shi sngi bad ki wan phai sha ïng shuwa ban sep ka sngi.

Na ki lum bad ki khlieh riat lah ban iohi ia ki madan ka ri dkhar. Haba peit sha jngai eh ki pung bad ki wah ri dkhar ki phyrnai kum ka rupa. Ki kshaid ba bun kyrteng bad ba itynnad ki noh rymphai na ki riat kiba jrong bad ki ngam sha ki pyntha ri dkhar. Ki sim ba bun jaid ki her ha ki khlaw bad ki ruwai sngew tynnad ha ki dieng.

Ka long ka shnong jong u slap uba jur tam eh ha baroh shi pyrthei. Ha ka por lyiur u lyoh uba iong bad uba rben u tap khlup ia ka shnong bad ki jaka baroh sawdong jong ka bad miet bad sngi, da ki sngi bad ki taiew. Ka leilieh pat ka ba khlek shi khlek, bad u pyrthat ruh u tiet jraiñ shi jraiñ. Tang ki jakoid kiba ruwai sngew tynnad krok shi krok ha ka por lyiur. Ki khynnah ynda la bun sngi eh u slap bad ba ki la pisa, ki ia pyrta bad ki jakoid, "Mih-mih ko mei 'ngi ba un syaid u khun bynriew!"

Ki briew ki smat ki sting bad ki trei ki kam naphang bad kynthei bad shynrang. Ym don ba rit ym don ba khraw; ym don ba duk bad ym don ba riewspah; ki ri la ki syiar, la ki blang, la ki sniang, la ki masi. Ki rep la ki jhur ki jhep ha kper ha phrah, ki tih la u dewiong bad ki leit la ka ïew ka hat. Ki briew na ri War ki wan die la ki soh la ki pai ar sien shi taiew ha ki sngi

ïew-bah bad ïew-rit ha Sohra. Haduh mynta ki don ki mot ki mawbynna bad ki jaka thang syiem kiba naduh hyndai. Namar ka jingjur u slap ki briew ki kham sngewbha ban tei ia ki ïng jong ki da ki maw. Ha Sohra ki don bun tylli bad bun jait ki skul bah bad ki skul rit, bad ki ïng ai dawai bad sumar pang bad ki ïngmane kiba itynnad kiba ai jingshai ia ki briew baroh sha kato ka thaiñ Ka don ruh mynta ka karkhana thaw dewbilat kaba heh bad bun ki nongtrei kiba bun jait. Ka pynmih da ki hajar hajar ton ka dewbilat shi bnai shi bnai. Phi dei ban leit jngoh ia ka lada phi ioh lad.

Ki briew ki la lait shibun na ka kit ka bah naduh ba la lait motor bad ba la iaid ka lynti-tyllai-nar kaba ki ong ka *ropeway*. Namar ba la suk ka leit ka wan bad ba la bun ki kam ki jam, la bun ruh ki trai shnong kiba la phet shnong, bad ki bar shnong ruh kiba la wan shong shnong ha Sohra.

Mynta ngi kren, ngi thoh bad ngi pule kham bun da ka ktien Sohra. Ka long ma ka ka kmie jong ka ktien thoh ktien tar ha ka ri jong ngi. Ki ktien khasi kiba don ha kylleng ka ri la nang pynlang bad pynrung mian-pa-mian, nangne khyndiat bad nangtai khyndiat, ban pynriewspah ia ka thoh ka tar bad ka pyrkhat ka pyrdain ki khun ka ri.

Ka Sohra shi wat ka la long ka nongbah jong ka Assam, hynrei namar ba jur eh u slap la pynkynriah noh ia ka sha Shillong.

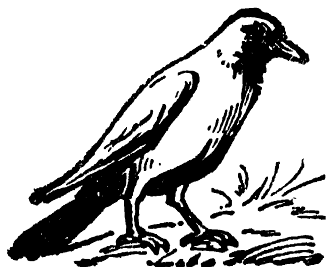
KI JINGKILAN: Ka Sohra ka long ka shnong kaba kumno? Phi la ju iohi ia ka Rope-way ? Don surok kali ne em sha shnong jong phi ? Phi la ju shong bus, ne, taxi? Kumno ki khynnah ki ruwai ba un rang noh u slap ? Phi ri masi ? Mano ba khem dud ia ki masi jong phi? Balei ba ka nongbah ka kynriah noh na Sohra bad shano ? Shibun ki briew ki la lait na u star, namar balei ? Phi la ju leit jngoh ia ka karkhana thaw dewbilat ha Sohra ? Balei ki ong ia ka ktien Sohra ka kmie jong ki ktien ha ri Khasi?

18. U 'TONG BAD U 'MIANG

1. Sympat kamon, sympat kadiang,
   Kylla kamon, kylla kadiang ;
   Lah u 'Tong, ne lah u Miang?

2. Halor mawsiang, u skhem tiang-tiang,
   U bat ar liang, u kyrshan triang;
   Lah u 'Tong, ne lah u 'Miang ?
   Jrut ! — Lah u 'Tong!

KI JINGKILAN : Phi la ju pang-at-miang ? Ki doktor ki ai dawai at miang. Don doktor ha shnong jong phi? Don nongai dawai ha shnong jong phi? Nangno phi thied dawai ? Balei u 'Lah u 'Tong!'

19. KA TYNGAB RUNAR

Hyndai haba dang hok ka pyrthei, ki ong ka Tyngab ka la long ka sim kaba lieh. Ha kata ka por, ki laiphew jingthaw ki dang ia kren Khasi tiak tiak. Ki icit bad burom ia u khun bynriew. Kumta baroh baroh ki ia wan tyrwa shong shakri ha u.

. U Masi : "Ngan lur ma nga ia ka lyngkha jong phi,"
U Hati : "Ngan ring dieng ma nga na khlaw ia phi."
U Kulai : "Ngan kit ma nga ia u kba jong phi."
U Ksew : "Ngan ap ma nga ia ka ïng jong phi."
Ka Miaw : "Ngan kem ma nga ia ki khnai."
Ki Sim rit : "Ngin puh ma ngi ia ki khñiang na ki jingthung jingtep jong phi."
Ki Shalynnai : "Ngin bam ma ngi ia ki khñiang bad ki pylleng khñiang na ki pung bad ki shyngiar tong um jong phi.

Wat u Wieh uba pli uba khlem khmat, khlem kjat bad khlem kti, u ong:

"Ngan pynsboh ma nga ia ka khyndew. Ngan kynroi ia ka bad ngan ring nur um ha trai ki jingthung jong phi."

Wat ki dieng ki siej ruh ki kohnguh mon sngewbha ban iarap ia u briew. U tang shu khot:

"Ko Um!"—"Oi" kata ka um ka la wan.
"Ko Dieng!"—"Oi!" kata ka dieng ka la wan.
"Ko Ding!"—"Oi!" kata ka ding ka la wan.

Kata ka la long ka por kaba suk tam ia u khun bynriew shi snich pyrthei.

U Blei Trai Kynrad, U Nongthaw, U Nongbuh bad U Nongsei ia kiei kiei baroh ruh, U ieit eh ia u khun bynriew. U ong ba un im suk im saiñ bad un roi un par ha pyrthei shi junom.

Kumta la phah khot ia u Masi sha ïng syiem ba un leit ai khubor sha u khun bynriew. U Masi ha kata ka por u la long u kynja Basan ha ïng syiem. Ka Tyngab ka la iohi ia u Masi ba u mih nangta bad ka la her sha u. Ka la dem halor u syntai bad ka la kren ieit kren sbun ia u, ka da puh artat ia ki dkhap na ka met jong u. U Masi u la sngew tynnad bad u la sangeh na kaba iaid.

Ka Tyngab ka la kren ha ka shkor u Masi, "Ko Basan Rangbah, shaei phin leit kumne?"

U Masi: "Ngan leit iathuh ia ka khubor ba bha na ïng syiem sha u khun bynriew. Ngan leit ong ba un shet ja shi symboh shi khiew man ka miet man ka step, la ha u khiew rit ne u khiew heh kumjuh. Bad ba un im suk im saiñ shi junom ha pyrthei."

Ka Tyngab ba ka shun ia u khun bynriew ba u isih ia ka ba ka bam doh pyut, ka la ong, "Ïw u 'men bieit; nang tymmen nang bieit! Kam dei kumta! Ong, shet shibun shibun u khaw ba men kdang. To trei, to shitom, to pang bad to iap. Mem bit ban im suk ha pyrthei." Tang shu lah ong kumta, ka la her noh soit.

Hangta u Basan uba pli u la kulmar wit. U la klet noh ia ka khubor kaba bha na ïng syiem. U kynmaw pynban ia ki 'tien pap ka Tyngab dusmon. U tang shu poi tiap ha u khun bynriew, u la ong, "Ko khun bynriew, men shet shibun shibun u khaw ba men kdang. To trei, to shitom, to pang bad to iap! Mem bit ban im suk ha pyrthei!"

Naduh kata ka por u khun bynriew u shet shibun shibun u khaw ba un kdang. Bad u trei shitom, u pang bad khadduh eh u iap.

Ynda la poi ha ïng syiem, u Masi u la iathuh ia kaba la jia baroh. Kumta la hukum ban

dung ia ka neng shyntur jong u da u diengduh. Phrew, ki hap ki bniat ha ïng syiem. U sah tang ka dohlen-bniat sha neng naduh kata ka por. Bad la beh ia u na ïng syiem ban wan shong mraw ha u briew shi junom.

La phah kem ia ka Tyngab bad la tap ia ka hapoh u khiew ranei lai miet lai sngi. Ka la bit iong baroh shi rynieng. Kumta ka kit la ka jinglehraiñ baroh shi rta, bad ki sin ia ka "Ka iong-pali iong-khar, ha ka iong ha ka runar!"

KI JINGKILAN: Kumno u ksew u kular ban iarap ia u briew? Ki sim rit ki ong kumno? U Wieh u ong kumno? Balei ki hap ki bniat u Masi? Balei ka Tyngab ka iong? Kumno u Basan u ong ia u khun hynriew? Kumno u masi u wan shong mraw ha u briew?

20. NGA KHIE DANG STEP

1. Nga khie dang step,
   Nga thiah dangshai;
   Ki kam ki dep
   Ngam shong thiah thai.

2. Nga minot thop,
   Baroh shi sngi;
   Ha ban da jop,
   Nga dem dukhi.

3. Nga trei sngewbha,
   Ki kam na phang;
   Ki soh khaw ja,
   Nga lum nga lang.

4. Ki kam baroh,
   Ngam ju sngew poh;
   Jingmut ka proh,
   Bainong nga ioh.

KI JINGKILAN? Katno baje phi khie thiah mynstep? Katno baje phi leit thiah mynmiet? Balei kiba bun kam ki dei ban khie dang step? Phi sngew lehrain ban kit jingkit ne trei jingtrei ha kper? Phi nang ban thlieh kseh? Daei phi ju sar ïng? Spel ia ki dkhot kaba 2 bad 4.

21. KA JOWAI

Ka Jowai ka long ka nongbah jong ka ri Jaintia, ka ri khadar Doloi. Ym lah ban iohi lut ia ka shnong, namar la buhrieh ia ka da ki khlaw, ki lum, bad ki them.

Ka shnong ka la nang heh nang heh mynta, bad ki ïng ki sem ki la nang bun nang bun. Ki surok thymmai ki la nang mih nang mih, bad ki briew ruh ki la nang bun nang bun. Ki motor ki wan bad ki leit na Shillong sha Jowai bad na Jowai sha Shillong man ka sngi. La suk ka leit ka wan mynta.

Ka Wah Myntdu ka kdup lajan baroh sawdong ia ka shnong. Ka ai um ia ki pynthor Neiñ bad ki pynthor Wah. Ki rep kba ha kine ki pynthor. Kine ki ar tylli ki pynthor ba don nam jong ka shnong Jowai ki bsa ia kiba bun ki trai shnong baroh shi snem. Ki Nongbah, ki Mynso, ki Nartiang bad ki Shangpung ki wan die khaw ha iew Musiang ha Jowai. Ka long ka ïew kaba heh tam ha ri Jaintia.

Ki briew ki trei ki ktah bad ki khlain ka kit ka bah. Baroh shi taiew ki beh ïew na kawei ka shnong sha kawei pat. Ki kit la ki jingkit bad ki ruwai ki siaw. Ki long ki nongkhaï kiba sian bad kiba stad. Ki biria bad ki sin ieit ia la ki lok ki jor.

Ki ïng ki sem ki khuid bad ki itynnad. Ki tih ki pung um ha phyllaw ne ha dong kper. La jan man ki thliew ïng ki don la ki pung. Ka long ka shnong kaba bun eh ki umpohliew.

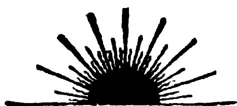
Ki don ki ïng ha kiba ki ialang shi dong shi dong. Ia kine ki ïng ki khot ki '*Ïung Wa Lieh*' Ha kine ki ïng ki ia shong pyrkhat ia ki kam kiba bun jaid. Ki pynbeit ia ka *Shad Beh Dieng Khlam* shi sien shi snem. Ki sympat ia ki ïng ki sem da ki tnat ka Dieng Khlam ban beh bad pyntieng ia ka.

Man la ka snem ki ia '*Dat Lawakor*' hajan ïew Musiang; shiliang kiba na ka Pynthor Neiñ, bad shiliang pat kiba na ka Pynthor Wah. Ka liang kaba jop ka kham ioh kba bun ha kata ka snem. Ki don ruh '*ka bam phalar*' ne, ka bam khana, ha la ki dong ki dong shisien shi snem. Ki don ruh ka shad '*shukra*' bad ki jingialeh '*thi-ïa-tar*' kum ha kita ki por.

Ki don lai tylli ki maw kiba phylla kiba ap phira ia ka shnong. U Moralong shaphang shatei u Musniang shaphang shathie bad u Mowakhai shaphang mihngi. Ki ong, hyndai haba wan ki riew thma ban ialeh ia ka shnong Jowai, u Moralong u pyrta, kumne : "To khie ! To khie ! ko shnong ko thaw, la wan ki nongthma ! Shim la ka wait, u sum, u khnam ka ryntieh, iada la ka hok ka riti." Ki Nongbah ki la bitar bad ki la set ia ka shyntur jong u da u stong, bad u la iap bad kylla maw artat.

Ki don ki skul bah bad ki skul rit Ki briew ki ia beh ia ka pule kot bad ka shong skul. Ki don ki ophis bad ki hospital kiba heh bad kiba itynnad Kine ki ai jingtrei bad jingiarap ia ki briew. Ka jingdon jong ki ka pynshai ia ka ri.

KI JINGKILAN: Ka wah aiu kaba kdup ia ka shnong Jowai ? Naei ka shnong ka ioh khaw ? Kiei ki 'Iung Wa Lieh' ? Balei ki shad Beh Dieng Khlam? Hapdeng jongno ki ia tied bol ? Ki ioh aiu haba ki jop ? Ka jingiatied bol dieng ha Jowai ka long kum ka jingialeh hockey mynta.

22. MIH-MIH KO MEI 'NGI

1. Mih mih Ko Mei 'Ngi, te
   Kynjat u Sim Sohphoh ;
   Ka 'Nupbah sha neng, te
   Ka Khyrwang shapoh.

2. Mih-mih Ko Mei 'Ngi, te
   Mih napoh Thynriew ;
   Mih-ngi Ko Mei 'Ngi, te
   Ba un syaid u Khun Bynriew.

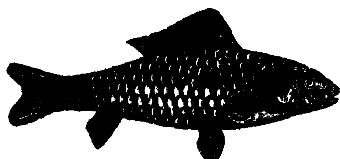
3. Kheit-kheit da u Sohphoh, te
   Pashat halor Lyntang ;
   Phet-phet Ko Li-oh, te
   Ba ngin leit wad Blang.

KI JINGKILAN : Balei ki khynnah ki ruwai haba dum slap ? Ka shang ne khoh kha pylleng syiar ki ong kaei? Ynda la khuid u lyoh ki nongapblang ki leit wad aiu ? Phi la ju iohi ia ka jainsem khyrwang. Spel ia ka dkhot kaba 3.

23. KA SYIEM LI DOHKHA

Hyndai ka ri Jaintia ka la ju don la u syiem u kmie. Ki ong ba kata ka ja i syiem ka la mih na ka dohkha. Ka parom ki tymmen ka iathuh, kumne :

Shisien la don uwei u samla uba kyrteng u Woh Ryndi. U la long u samla uba smat uba sting. U rep u riang bad u trei shitom man ka sngi. Ha kawei ka sngi u la leit khwai baroh baroh shi sngi. Hynrei um ngat satia. Khadduh u la leit poi ha kawei ka thwei kaba itynnad kaba ki khot ka Thwei Syiem. U tang shu pashat plom la ka kem kawei ka dohkha kaba heh. U la ngat tang kata kawei baroh shi sngi.

Ynda la poi ha ïng, u la wah ia ka ha ka rúh ha tyngier, bad u klet sa klet ban shet ia kata ka dohkha. Man ka sngi u leit trei lyngkha. Bad man ba u wan phai, u shem ba la ih ka ja ka jhur, bad ba la sar ia ka ïng ka sem. U la lyngngoh, bad la kylli na ki para marjan marpa, hynrei kim tip satia mano ba la wan iarap ia u kumta.

Ha kawei ka sngi, u leh mynleh kum u ban sa leit lyngkha. U la rieh ha kyndong jingkhang khop. Ynda la kynjah briew u la iohi ia ka briew kaba bhabriew ba ka mih na ka

rúh ba u wah ha tyngier. Ka la sad, ka la khyllong bad ka la shet ka la tiew. Hamar ba kan sa rung pat sha ka rúh, u la mih kynsan na kyndong bad u la bat ia ka.

U Woh Ryndi u la kylli: "Pha kaei?" Ka ruh ka la ong: "Nga dei ka khun ka 'Lei Kupli kaba shong ha ka Kshaid Ïale. Me la khwai ia nga na ka Thwei Syiem. Kumta, nga la wan poi shane. Lada men sumar ia nga, ngan pynroi ia ka kamai kajih jong me, bad ngan long ka kmie ki syiem ha kane ka ri. Ka kyrteng jong nga, ka Li, hynnrei ki briew kin khot ia nga ka Li Dohkha ba nga la mih na ka dohkha."

Ki briew ki la sngewbha, bad ki la ieit eh ia ka. Ki pynlong syiem ia ka bad ia ki khun jong ka. Ka la don sáw ngut ki khun kynthei kiba bhabriew. Kawei na ki ka la leit long syiem sha Khadsawphra ha ri Khasi.

Ki ong, ka Li Dohkha ka la leit ngam pat sha ka Thwei Syiem bad naduh kata kam ju wan mih pyrthei shuh artat.

KI JINGKILAN: Spel ia kine ki ktien pynbud-- ka ïng ka sem; ki lok ki jor; ka shnong ka thaw ka trei ka ktah; ka jain ka nep; ka rep ka riang; ka shet ka tiew; ka kamai ka kajih; bha bha miat miat; u syiem u kmie; u kwai u tympew; ka shong ka sah; ki mrad ki mreng; ki sim ki doh; marjan marpa; ka pyrthei ka mariang. Kaei ka parom kaba phi la iohsngew shaphang ka wah kaba hajan ka shnong jong phi ?

24. U SYIEM UBA LEH RIT

Ha kawei ka por la don uwei u Syiem uba bha bad uba stad eh. U leh rit bad leh sbun ia u khun u hajar ha ing syiem ne ha lynti ha syngkien kumjuh. U leh don akor ia kiba duk bad kiba riewspah khlem leh shiliang iano iano.

U la kwah eh ban tip ia ka jinglong u khun u hajar ha la ka hima. Kumta u la riam pher ia lade. U iaid na kawei ka shnong sha kawei pat. Katba u dang wan phai sha la shnong, la lap u phria bad u slap ha lynti. U la jhieh, u la khriat bad u la tyrsaiñ na khlieh ha kjat. U la kiar na ka lynti bad u la leit rieh ha kawei ka synrang maw.

Hadien katto katne ka wan poi sa ar ngut ki samla. Ki ruh ki dei ban leit sha kajuh hi ka shnong. Tang shu rang u slap ki la khreh ban leit noh.

Hangta u syiem u la ong, "Ko samla, ngam lah iaid shuh. Sngewbha ia bah kylliang kylliang ia nga sha shnong, lane ngan iap khriat hangne."

Uwei na ki u la ong, "Ngi ruh ngi khriat. Phi ruh phi khriat. Baroh lai ngut ngi khriat. Ngïn ia sumar la i met i met. Nga te ngan iaid bran ba ioh lap ka lyer khriat ha lynti. Tang kumta de u la mih bran khlem da kren shuh iano iano.

Hynrei uta uwei pat u samla u la sngew-

synei ia u. U la law la ka ryndia tlem. U la pynkup ia u bad u la bah ia u ha la ka met.

Ka lyer khriat na ki lum ior, bad ka lyer khriat hadien u slap bad u phria, kim shym la pynshitom eh ia ki. Ki iaid la ka iaid. Uta u samla u la syaid na kaba bah ia u Syiem ha la ka met. U Syiem ruh u la syaid na ka jingshit ka met uta u samla. Hynrei uta uwei pat u samla u la kyllon iap na ka jingkhriat hapdeng lynti hajan khyrdop shnong.

Hangta u Syiem u la ong, "Ko samla, ai nguh ia U Blei. Phi la im namar ba phi la bah ia nga. Kynmaw ba ka jingkit kam ju pyniap ia u briew. U briew uba khlem jingkit u iap". Ki la ia shong thait hangta shi por.

Ynda la sep ka sngi, u Syiem u la ong pat, "Bah ia nga sha ïng syiem. Ngam dei u 'riew paitbah. Nga dei u Syiem jong phi. Naduh mynta phin shong bad nga ha ka ïng syiem jong nga baroh shi rta."

Katno uta u samla u la kmen bad u la klet ia la ka jingshitom baroh. Uba sngew synei bad u bym sngew synei ki ia ioh la ka nong ka nong.

KI JINGKILAN: Spel ia kine ki ktien pynbud:—ka rep ka riang; ia kren ia khana; ka lynti ka syngkien; u samla u samhoi; ka kot ka sla; ka jingkit ka jingbah; ka kup ka sem. Balei u samla uba nyngkong u iap ? Balei uba ar u im? Baroh arngut ki ia ioh kumno la ka nong ka nong ?

25. U MATLAH BAD U DKOH

U Matlah bad u Dkoh ki la ia shem ha kawei ka jaka, bad ki la ia kren. kumne:

U Dkoh: "Kynum, hynne mynmiet nga la ioh kawei ka buit thymmai."

U Matlah: "Kaei kata, Kynum?"

U Dkoh: "Nga la phohsniew ba nga shong kulai halor ki tyrpeng jong phi. Nga nga la long ki khmat jong phi. Phi pat phi la long ki kjat jong nga. Ngi la ia long baroh ar ngut tang shi briew. Kumno. ym bit ba ngin ia leh noh shisha kumta?"

U Matlah: "Kat kata ka buit, te kynum, ym don shuh ha pyrthei! Ym bit balei?"

Kumta u Matlah u la kit ia u Dkoh. Ynda ki la ia iaid katto katne, u Dkoh u la pyrta kynsan; "Sangeh! Nga iohi ka pla tyngka hangtai!"

"Shano? Shano?" la kylli u Matlah, u da phai artat sha kadiang sha kamon.

Da ka jingbthah u Dkoh, u Matlah u la leit sha kata ka jaka. "Shim kato!" ong u Dkoh, bad u Matlah u la khar ia ka. "Ai ngan bat ma nga," ong u Dkoh.

U Matlah: "Ngam ai ! Nga la ioh bat shuwa ma nga."

U Dkoh: "Em ! Nga la iohi shuwa ma nga."

Kumta ki la ia kajia bad ki ia bitar. Hamar kata ka por la wan lap u rangbah shnong. Ynda u la sngap shiphang, u la ong, "Kam dei ka jong phi baroh ar ngut. Am ha nga. Ngan leit wad ia u trai, bad leit ai ia ka ha ïng syiem."

Ki la ia sngewsih baroh ar ngut. U Dkoh u la ong, "Ka pyrthei aiu kum kane? Lada ioh ruh ym bit, lada duh ruh ym bit."

"Kumto keiñ lok," la ong pat u Matlah. "Iada ngim nang ban ia ieit bad ia shaniah para ngi, ka jingialong kawei jong ngi ka long tang ka rngai bad ka jingphohsniew jong phi."

KI JINGKILAN: Pyrthuh kumno u kit u matlah ia u dkoh? Mano ba iohi ia ka pla? Mano ba khar ia ka? Balei ki duh ia ka? Kane ka pyrthei kaba kumno, ong u dkoh? Phin leh kumno haba phi shem eiei ha lynti?

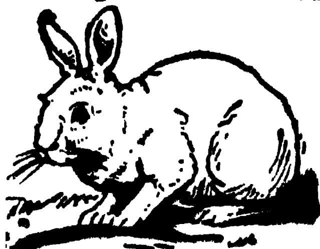
26. U LUM SOHPET BNENG

Hyndai ki ong, u Lum Sohpet Bneng u kot haduh bneng. Ha kata ka por u khun bynriew u shong ha ki khadhynriew tylli ki trep. Mynsngi ki wan hiar rep ha pyrthei bad mynmiet pat ki leit kiew thiah ha bneng.

Ki kiew bad ki hiar na ki maw jingkieng ksiar kiba la pun na khyndew haduh bneng. Ki iaid kai ha pdeng ki persoh bad ki persyntiew. Ki bam ki dih katba mon. Ki trei ki ktah katba mon. Kim don jingshitom ne khuslai eiei.

Kim ju ia shun ne bishni para lok. Ki kren ka 'tien bha ka 'tien miat suda. Ki sheptieng ban thok ban shukor. Ki bat ia ka hok ka shi kyntien, ka 'Haoid' bad ka 'Em'. Kim tip kaei ka 'pang', bad kaei kata ka 'iap'.

Ki ia kren bad ia leh sngewbha bad ki laiphew sim ki laiphew doh. Ki ting ia ki syiar bad ki han. Ki khot ia ki blang bad ki masi. Ki pynmareh thong ia u ksew bad ka rabit. Ki pynshad kynthei ia ka dkhoh. Ki pynsum ia u sniang. Ki pyntem ksing ia u myrsiang bad pynshad wait ia u kui. Ka mattah ka sohbah ha u tdong jong ka skei bad ka skei ka kyndit. Rkhie iap ler u khla bad u hati ha ban da win sa ka lum ka wah.

U Soittan Tymmen u peit siar na kyndong. U bishni ba u la shah kynjat khongpong na bneng ba u sarong than eh. U par sor ha ka shkor u khun bynriew bad u pynshoi, kumne: "Ko khun bynriew, wat leit kiew shuh sha bneng. Ot noh ia une u lum. Hangne don ka spah. Hangne don ka burom. Hangne don ka bam. Hangne don ka sngewbha bad ka kmen. Aiu phin khuslai? Wat pynshitom shuh ia lade da kaba hiar bad kiew man ka step man ka miet."

Hynñiew Trep ki kohnguh, bad Khyndai kim kohnguh. Ki Khyndai ki kiew kloi lan sha bneng. Ki Hynñiew pat ki shim la ki wait, ki mohkhiew, ki lyngka, ki khoh bad ki star. Ki pom ia u lum ha ban da dkut thui.

Mar kumta hi, ka bneng ka kiew soit, sha tit sha tat, sha lyndet u bnai, ka sngi bad ki khlur. Hangta khmied lyndang u Hynñiew Trep, bad u iam u babe kylla. Nangta mih sa ka Diengiei kaba kah dum baroh shi pyrthei.

Ki Khyndai naduh kata ka por ki kylla paid angel noh. Ki wan teng teng tang ban ai khubor bad ban iarap ia ki briew kiba bha. Ki khang ia ka shyntur u khla bad u thlen. Ki da ia kiba bha na ki jingmynsaw. Ki sumar ia ki khynnah iap kmie iap kpa. Ki wan barabor ban iarap ia ki khynnah tip sngi, la ngim iohi ia ki.

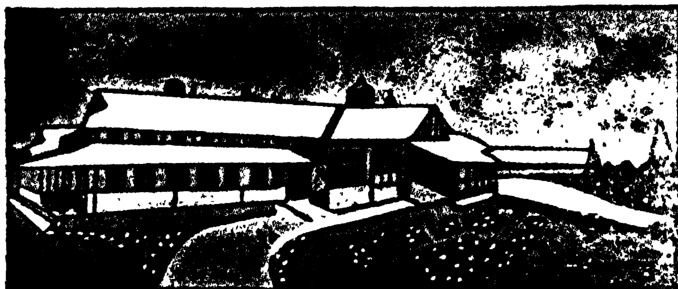
KI JINGKILAN: Pyndap ia ki ktien pynbud : —Ki doh ; —ki wah ; —ka dih ; ka shini—; ka dud—; —u pai; u syntiew—; ka ksiar—; ka nam—; ka spah—; Katno trep ki don nyngkong? Hangno ki khyndai ki don mynta? Kumno u Soittan u pynshoi? Mano ba kohnguh ? La jia aiu ia u lum? Shano ka bneng ka kiew ?

27. KA RI JONG NGA

1. Kane ka dei ka ri jong nga,
Hangne ki thiah ki kñi ki kpa ;
Shaphang jong ki junom ngan ruwai,
Ban mih ki 'rang ki 'thei kynsai.

2. Tylli ngin ieng ban tur shaphrang,
La dei ban dih ki um ba kthang;
Ah Blei, iarap ia ngi mynta,
Ban bud dienjat ki kñi ki kpa.

KI JINGKILAN: Kaei ka kyrteng kane ka ri jong ngi. Phi ieit ne em ia la ki kmie ki kpa ? Shaphang jongno ngi dei ban ruwai? Phi ju duwai ha U Blei haba phi kwah eiei? Phi kwah ban long kum ki kmie ki kpa jong phi ? Spel ia ki tei ki dkhot baroh ar.

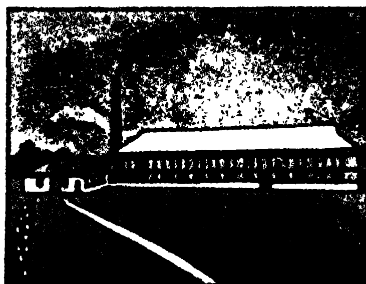
28. KA HOSPITAL

NE KA ÏNG-BASA KI NONGPANG

Ka hospital ka long ka ïng-basa ha kaba ki sumar bad ki pynthiah ia ki nongpang. U doktor u long u nongeksamin bad u nongaidawai ia ki nongpang. U long u briew uba la ioh ka jinghikai kaba paka. Ka nors pat ka long ka nongsumar ia ki nongpang. Ka ruh ka dei ban long kaba la ioh ka jinghikai kaba paka shaphang la ka kamram sumar pang.

La jan baroh ngi la iohsngew shaphang ka Khasi Presbyterian Hospital. Kane ka don ha Shillong. La tei ia ka ha ka snem 1914. La pyndep ia ka ha ka snem 1922. La tei ia ka halor u lum. Ka nam jong ka ka la phriang sha kylleng ki ri. La tei ia ka da ki tyngka na ri Wales da u Doktor H.G. Roberts. Une u Doktor uba stad u la iap ha ri Bilat ha u bnai Nohprah 1961.

Ki don bun ki khynnah kiba wan thiah pang ha ka. Katno ki kmen ban ioh jingsumar bad ban koit pat. Ki kmie ki kpa ruh ki kmen ban ioh pat ia la ki khun ha ka jingkoit jingkhiah.

Ka don u mot atoskhana uba jrong tam ha ka ri. Ki pynthnam um ha u ketli nar uba ngiam bun phew mon ka um. Ki pynsyaid ia ki kamra bad ki shet jingshet da ka tdem um thnam. Man ka sngi ki pynthnam um.

Ki don ki kor elektrik. Ki syang ia ki nongpang da ki rong elektrik ban pynkoit ia ki prum bad ka jingpang met pang phad. Ki shon dur da ka elektrik ia ki shyieng, u dohnud, u klong snam ki tor bad ki snier ki snap ban iohi ia ki jingpang jong ki.

U doktor u trei bunsien kum u misteri ne u dorji. U pyndonkam ia u tyrnem, ka kurat, u paintali, ka tari, u ksai, u thyrnia bad ka khaiñshi haba u puid briew. Ha ka kamra puid ki don bun jaid ki tiar. Ka long ka kamra kaba khuid, kaba shai bad kaba itynnad bad kaba syaid de.

Ki nors ki ai dawai ia ki nongpang. Ki iarap ia u doktor. Ki kohnguh bad ki leh katba u hukum. Kim ju leh beiñ ia ki nongpang. Ki khroh bad ki sumar da ka jingieit ia ki.

Ki doktor bad ki nors ki phong da ki jaiñ lieh. Kim sngewbha ia ka jingjakhlia. Ki khang ban biah kulmar. Ki hikai ba ngin long kiba khuid ha ka met ka phad, khuid ha ki jaiñ ki nep bad khuid ha ka bam ka dih. Ka jingleh khuid ka long ka aiñ bad ka hukum jong ki. Ki kwah ba ki briew baroh kin long kiba koit. U briew uba pang u long ka jingkit ia kiwei.

Mynta ka Sorkar ka khreh bun lak ki tyngka ban thaw ki hospital. Ha ri lum, ha ri war bad ha ri bhoi ki la nang mih ki hospital. Mynta ruh ki nang thaw ter shi ter. Baroh ki nongpang ha kylleng ka ri kin sa nang ioh jingiarap. Ki hospital ki long ka jingkyrkhu ia ki briew bad ka ri.

Lada phi kwah ban long ki doktor bad ki nors kiba stad phi dei ban minot bad shong skul bha. Ka ri jong ngi ka dang donkam shibun eh ia ki.

KI JINGKILAN: Uei u doktor? Kaei ka nors? Kaei ka hospital? Ki leh aiu da ka tdem umthnam? Ki leh aiu da ki kor elektrik? Da ki tiar aiu u doktor u pyndonkam haba u puid? Don hospital ne em ha shnong jong phi? Phi kynmaw, ka tdem dewiong ka pynbha ne pynsniew ia ka jingring bad pynhiar mynsiem jong ngi?

29. U MAHATMA GANDHI

Kane ka la long ka dur jong u Gandhi. Baroh ki khynnah ha ka ri ki ithuh ia ka dur jong u. Ka dur jong u ka don la jan ha kawei pa kawei ka ïng skul. Ngi sngewbha shibun ban tip eiei shaphang une u briew uba phylla. U la ieit bad aiti ia la ka jingim ban kyntiew ia ka ri India sha ka jinglaitluid kaba shisha.

U long u briew uba shlur, uba ieit ia ka hok bad uba wad ia ka jingshisha. U ieit bad u trei shitom na ka bynta kiba duk bad kiba poh jaid tam. U pynrit ia lade bad u bam u dih u shong u sah lem bad ki. U sait jain, bad u shet jingshet, u thaiñ jaiñ, u puh kper, u thung jingthung, u pynkhuid ia ki phyllaw bad u sar ïng sar sem. Ki kam baroh ki long kiba donburom ha u. Kumne ki hikai mynta ha ki skul Primary bad Basic.

Ka kyrteng jong une u briew uba phylla ka long U Mohandas Karamchand Gandhi.

Hynrei ki briew baroh shi pyrthei ki sngewbha ban khot ia u, Mahatma Gandhi. Mahatma ka mut u riew-bha-mynsiem. Bad une u long shisha kumta baroh shi lynter ka jingim jong u.

La kha ia u ha ka shnong Porbander ha ka 2 tarik u Risaw (October), 1869. U kpa jong u u la long u kynja Myntri Syiem ha ka hima Rajkot. Ka kmie jong u ruh ka la long ka briew kaba bha bad kaba ieit niam.

U la sdang ban leit skul ynda u la dap hynñiew snem. Um ju sngewbha ban wan slem sha skul. U leit biang por man ka sngi. Bad tang shu wai skul u wan beit sha ïng. Um ju bud na ki lok haba ki thoh ne kheiñ jingkheiñ. U kwah ban nang hi da lade. U pyrshang barabor ban long uba hok, uba shlur, uba minot bad uba tipsngi ha skul bad ha ïng. U ieit bad burom ia la ki nonghikai.

U kwah ba ki khynnah baroh ki dei ban thoh ki dak kiba shai bad kiba khuid bha naduh dang rit.

Shisien u la leit peit kai ia kawei ka drama *Phi tip kaei ka drama?* Ka long ka jingialehkai da ki briew shisha ban pynpaw ia kano kano ka jingiathuhkhana da ki kam bad ki ktien. Kata ka drama ka long kumne:—

Uwei u khynnah samla uba kyrteng u Srobono Kumar u la don ki kmie ki kpa kiba matlah. U ieit bad u btin ia ki kylleng kat sha ba ki kwah ban leit. Haba ki thait, u pynshong ia ki ha ki shang bad u shu bah-bang ia ki baroh ar liang.

Ha kawei ka sngi u la dei iaid narud kawei ka khlaw. Ki kmie ki kpa jong u ki la sliang um eh. Kumta u la pynshet ia ki hangta, bad u la leit wad um shapoh khlaw. Uwei u syiem uba kyrteng u Dosorotho u thap mrad ha kata ka khlaw. U la iohsngew ia ka jingiaid bad iohi ia ka jingkhih ki sla U khún la ka ryntieh bad u siat shaphang shata. Uta u khnam u la dei na ka shadem u Srobono bad u la kyllon hangta. U syiem u la iohsngew ia ka jinglynñiar bad jingud jong u. bad u la mareh bran bran shata.

Waw! ka sngewsih kthang kaba katta katta. U syiem u la dem khrup bad u la khyllie ia u Srobono, bad u la ong, "Map ia nga. Nga la kum siat bakla ia phi."

U Srobono u la peit lieb, bad u la ong, "Nga la map ia phi, Ko Syiem. Hynrei, khie leit ai um khyndiat ia i mei bad i papa kiba ia ap hangtai." U la kdew da ka kti bad u la noh lyngngeh la ka khlieh bad u la dkut mynsiem artat.

U Syiem Dosorotho u la leit lam ia kata ka um ha kita ki tymmen matlah kiba pli. Haba ki la tip ba u khun jong ki u la iap, kim treh ban dih ia kata ka um. Ki la ong ia u syiem ban wallam ia ka met u khun jong ki. Ki tang shu ioh ktah ia ka met jong u, ki la iam lynñiar kthang bad ki la iap pait dohnud baroh ar ngut ha kata hi ka jaka.

Kane ka drama ka la bat ia ka jingmut jong u Gandhi haduh ba un da rangbah. U la pyrshang ban ieit barabor wat ia ki nongshun jong u. Ngin sa tip shuh shuh hadien shaphang jong u.

U la long u briew uba wad ia ka jingbha bad u nongpyniasuk uba stad. Hynrei ki nongshun jong u, ki la siat iap ia u ha ka 30 tarik u Kyllalyngkot (January) 1948, haba u dang leit sha ka jingiaseng duwai paitbah jong u. La thang don burom ia ka met jong u ha Raj Ghat ha Delhi. Ia ka dpei jong u la ber ha ki wah kiba bun ka ri India bad kiwei de ki ri. La u la iap, ki jinghikai bad ki kam jong u ki dang im. U la long u khlur jong ka ri India, bad ka jingshai jong u kan nym lip. U long u briew uba stad, uba hok bad uba sngewrit eh. U la poi sha kylleng ki ri. U la shah set phatok bunsien. Hynrei, u la iai neh uba bha, uba sbun bad uba leh rit ia baroh. Ki jaid bynriew ka pyrthei ki burom ia une u briew uba phylla jong ka ri India. U la im ka jingim jong u riewkhuid.

KI JINGKILAN: Kaei ka kyrteng u Gandhi? Uei u kpa jong u? Kaei ka kmie jong u? Hangno la kha ia u? Mynno la kha u? Kaei ka drama? Kumno u Srobono u la iap? Kumno ki kmie ki kpa jong u ki la iap? Kumno u Gandhi u la iap? Hangno ki ber ia ka dpei jong u? U leh aiu ha skul? U leh aiu ha skul bad ha ïng? Phi kwah ban long bad ban im kum u?

30. U SING BAD KA KHNAI

Ha kawei ka sngi u Sing u la thiah kai harud kawei ka khlaw. Haba u dang iohthiah bha, la wan kawei ka Khnai bad ka la shad halor ka met jong u.

U Sing u la kyndit thret. U la ieng kynsan joit. U la peit dom baroh sawdong. Ka Khnai ruh ka la kyndit ym don pyrthei shuh. Ka la shu phet ruma shane shatai.

U Sing, ynda u la iohi ba i dei tang i mrad iba rit, u la kynrup bad u la ban da ka kti. "Ngan pyniap iapha!" u la ong: "Balei pha pynkyndit rot ia nga?"

Ka khnai ka la nguh art arjat bad ka la ong, "Map Pa 'Iem Kynrad, ngam shym leh khlem akor eiei ia phi. Ngam tip ba dei ma phi. Nga mut u dei u maw. Nga shad nga kmen ba dei

ka sngi kha jong nga. Wat pyniap ia nga ka mrad kaba rit da kat ma phi U Syiem jong ka khlaw."

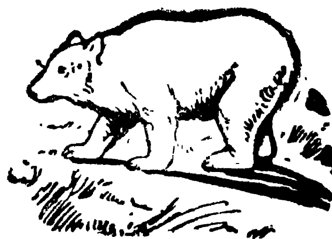
U Sing, u ia sngew synei bad u la pyllait ia ka. "Khublei shibun Pa 'Iem," ka la ong. "Lehse phin donkam ia ka jingiarap jong nga ha kawei ka sngi."

U Sing u shu rkhie, bad u la iaid la ka iaid sha khlaw. Hynrei ym slem hadien kata u la ngat ha ka jar U la khih, u la ksaid bad u la prat. Katba u nang ialeh, katta ka nang khum. Ynda u la thait, u la shu kyrhuh jam katba lah. Ka la win baroh kawei ka khlaw.

Kata ka Khnai ka la iohsngew bad ka la sngewthuh ba u dei ma u. Ka la mareh bran bran shata bad ka la ong, "Pa 'Iem, lada phi dem khop bad sngap jar, ngan pyllait ia phi khala khala." U Sing u la kohnguh, bad ka la dait ia ki ksai kata ka jar bad u la lait.

Ki la ia kmen baroh ar ngut. Ha ban sa ia khlad, u Sing u la ong, "Ngan kynmaw naduh mynta ban nym ibein ia kiba rit."

KI JINGKILAN: U lei u Sing harud khlaw? Mano ba wan shad ha ka met jong u? Ka leh aiu ha ka sngi kha jong ka? Balei u pyllait ia ka? Haei u Sing u la ngat? U leh kumno ia ka? Mano ba wan iarap ia u? Ka leh kumno? U Sing u ong aiu shuwa ba kin ia khlad?

31. KA DNGIEM BAD AR NGUT KI BRIEW

Ar ngut ki briew ki la dei iaid lyngba kawei ka khlaw. Ha lynti uba nyngkong u la ong, kumne: "Ko lok, kane ka khlaw kaba bun Dngiem. Lada jia ba ka mih, ngim bit ban ia khlad. Nga ngan iarap ia phi, bad phi phin iarap ia nga. Ngin ia iap ryngkat, ngin ia .im ryngkat."

Uta uba ar u la ong, "Nga mynjur ia kaba phi ong. Phi phi don ka wait, bad nga pat nga don une u diengduh."

Ym slem hadien kata ka la mih shisha ka Dngiem. Ka la wan beit sha ki. Uta u lok uba nyngkong uba la tyrwa ban ia im ryngkat ban ia iap ryngkat, u la mareh bad u la kiew halor dieng. U la rieh khop hangta hapoh ki sla dieng.

Uta u lok uba ar pat, u la kulmar. Um nang phet shuh shano shano ruh. Um don lad shuh da kumwei. U la dem da pyllup ha madan. U kan mynsiem jak. U leh ia lade kum uba iap.

Ka Dngiem ka la wan beit beit sha uta.

Ka la kylla ia u lyndang lyndang pyllup pyllup; hynrei um khih satia. Ka la iw slem slem ha ka khmut bad ka shyntur. Hynrei um pynhiar mynsiem satia. Namar ba ka tharai ba u la iap, ka la leit noh. Hynrei, ka leit ka leit, ka wan ka wan, haduh ar lai sien. Khadduh ka la leit noh bak.

Uta u lok uba nalor dieng ynda u la iohi ba kam wan shuh, u la hiar. U la rkhie bad u la ong, "Ko lok, ka ieit mo kato ka Dngiem ia phi? Ka ong aiu ha ki shkor jong phi? Nga iohi ba ka wan pasiaw ar sien lai sien ha ki shkor jong phi. Ka ong aiu ia phi?"

"O!" ong uta uwei pat, "ka ong sumar bha ban nym shaniah ia utei tei u lok jong me uba peit kai nalor dieng. U dei u khawpud bad uba thok ia la ki lok. Ka wan ha kaba nyngkong ruh ka ong kumta, bad ha kaba ar ruh kumta, bad ha kaba lai wat ruh kumta hi."

Naduh kata ka sngi de uta u lok um shaniah shuh ia u. U la iathuh ha la ki lok ki jor baroh ia kane ka akor jong u, "Kha-ma-kha, nga la jan iap ei ha ka Dngiem!"

KI JINGKILAN: U lok uba nyngkong u la ong aiu ha u lok uba ar? Uba ar u ong kumno? Mano ba kiew halor dieng? Uta uwei pat u leh kumno? Balei ka dngiem kam pyniap ia u? Katno sien ka wan phai? Uta uba halor dieng u ong kumno ia u lok jong u? U la jubab kumno? Balei u la jan iap ei kha-ma-kha?

32. U WAH SDAI

Ha Synñia-sya la don uwei u briew uba la thamula sat. Haba u la pynleit jingmut um ju iohi bad kynmaw iano iano ruh. Ha kawei ka sngi u khreh dang step ban leit thoh dieng sha khlaw. U shet u tiew, u bam u dih bad u song ja ban bam sha lum. Ynda la dep, u kieng la ka jasong bad u wah la u sdie ha tyrpeng. U mih na ïng bad u iaid thiaw thiaw bad ka ruwai ka siaw.

Tang poi ha lum u wah la ka jasong ha uwei u dieng. U lum u lang ia ki dieng ki siej ba un thlieh. Ynda u la dep, u wad ia u sdie, bad um kynmaw hangno u don. "Waw!" u la ong, "haei kumto nga buh?" U wad khum khum shane khum khum shatai. U sdie u la jan hap bunsien na ka tyrpeng jong u, bad bunsien u wah pa wah bha pat ia u. Hynrei la katta ruh um kynmaw satia hangno u don. Hangta u la ong, "Kane te imat nga la klet ha ïng!"

U la leit bran bran sha ïng. Um kren iano iano ruh ha lynti. Tang shu poi ha ïng u wad khum khum ia la u sdie. U rung ha shyngkub, hangta um shem. U leit sha sem dieng, hangta ruh um don. Bunsien u sdie u la jan hap na ka met jong u, bad bunsien ruh u shna pa shna pat ia u, hynrei la katta ruh um poi pyrkhat hangno u don.

U la leit pan kylliang na ka Kong Mai, bad u la ioh sa uwei pat u sdie. U la wah ia uta ha kawei pat ka tyrpeng. U iaid khlem pyrwa bad ki sdie ha ki ar liang tyrpeng. Hangta ki khynnah ialehkai phutbol ki la iohi ia u, bad ki la ia pyrta nadien jong u, "Shawas u Wah Sdai! Shawas, u Wah Sdai!" Ki la mih ki briew baroh shi shnong ban peit kai ia u. Hangta u la kyndit bynriew thred bad u la ia thap kti bad ia risa lang bad ki: "Shawas, u Wah Sdai! Shawas, u Wah Sdai!" Bad naduh kata ki sin ia u, u Wah Sdai.

KI JINGKILAN: U Wah Sdai u long u briew uba kumno? Hangno u wah ia u sdie? Kaei ka shyngkup? Kaei ka sem dieng? Kumno ki khynnah ki ia pyrta haba ki iohi ba u wah ar tylli ki sdie ha ki tyrpeng jong u? Balei ki sin Wah Sdai ia u? U leh kumno ynda u la kyndit bynriew?

Ia kine ki KOT KHASI na ka bynta ki Skul ha kylleng ka Ri lah ban ioh na i :—

Mrs. E. Gatphoh, Jaiaw Langsning, Shillong-2

PRIMARY BAD BASIC SKUL

1. Ka Kot Nyngkong: "KI KHLUR RIT" (Pre-Primer) (Primrose Gatphoh)		0	85
2. Ka Khasi Primer; "KI SIM RIT" (Primrose Gatphoh)	–	1	00
3. Khasi Reader: "TUTA AI KHAW" Klas "I" (Primrose Gatphoh)	–	2	00
4. Khasi Reader: "U NONGREP" Klas II (Primrose Gatphoh)	–	2	00
5. KI KHASI NURSERY RHYMES & KI POETRY RIT Classes I, II, III & IV (Primrose Gatphoh)		1	75
6. KI SARA HYGIENE Classes I, II & III (Primrose Gatphoh)		2	00
7. Ka "ANGLO-KHASI PRIMER" Classes II & III (Mondon Bareh)	–	1	75

MIDDLE ENGLISH & HIGH SCHOOLS

8. Ka Jingim U Trai Jong Ngi (Soso Tham) (For translation)		1	10
9. Ka "DUITARA KSIAR" (Khasi Poetry) (Soso Tham)		3	00
10. Ki "PHAWER U AESOP" (Soso Tham)	–	3	25
11. Ka "HYGIENE" na ka bynta ki Middle English (Dr. D. Hynniewta & P. Gatphoh)	–	3	25
12. Ki UMJER KSIAR (P. Gatphoh)	–	4	00
13. KI KHANATANG & U SIER LAPALANG (Primrose Gatphoh)	–	4	00

COLLEGES

14. KI SNGI BA RIM U HYNNIEW TREP (S. Tham)	–	4	00
15. SAWDONG KA LYNGWIAR DPEI (P. Gatphoh)	–	4	00
16. KA JINGRUWAI SHAPHANG U SIER LAPALANG (For College Students) & Ki Note –	–	—	

KIWEI PAT

17. KA KOT SKOUT (Primrose Gatphoh)	–	—	
18. U Lain pa U Lain Part I. (Rev. L. Gatphoh) (Na ka bynta ki Sunday School bad jingai Prize)	–	3	50